

НСДП

НОВА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКА ПАРТИЈА

И ТРУДОТ Е КАПИТАЛ!
НОВА ПЕРСПЕКТИВА ЗА РАБОТНИЦИТЕ

www.nsdp.org.mk

И ТРУДОТ Е КАПИТАЛ! Нова перспектива за работниците

Положбата на работниците во Република Македонија никогаш не била полоша. Во најголемиот број компании, осоено мали и средни, работниците работат онолку колку што ќе посака работодавачот. Плата не примаат редовно и доколку ја примаат таа е минимална и не може да ги покрие ниту основните потреби на нивните семејства. Годишните одмори се ретка појава и зависат исклучиво од добрата волја на работодавачот. Во голем број компании работниците се оставени без елементарна заштита при работа и често се случуваат повреди и трагични несреќи на работните места. Некои од нив работат во услови од 19 век и се класични жртви на експлоатација. Честопати психички и физички малтретирани, тепани, понижувани, само заради тоа што си ги барале парите кои ги заработиле.

Со измените на работното законодавство, воведени се невидени рестрикции на правата на работниците и многу либерални услови за нивно отстранување од работа. Во услови на огромна понуда на работна сила, работниците се воздржуваат од било каков вид на протест или штрајк, затоа што оние кои ќе одлучат да протестираат, ги отстрануваат од работа. Легитимното право на штрајк како демократска придобивка на работниците не функционира во Македонија. Работникот се повеќе добива третман на средство во работниот процес, препуштен на самиот себеси, на стихијата што ја носи денот на расположението на работодавецот.

Во напорот да привлече странски инвеститори, Владата ги повикува странските инвеститори да дојдат во Македонија, бидејќи нашиот работник може да работи и за малку пари.

Од друга страна, пак, домашните инвеститори како работодавачи се соочени со многу проблеми. Поретко се одлучуваат за развој на компаниите и креирањето на нови работни места, како резултат на бавната реформа во судството и државната администрација, дестимулативната даночна политика и несоодветната кредитна политика на банките.

За подобрување на општествениот статус на работниците и валоризација на нивниот труд предлагаме негово прифаќање за партнер на парите во функција на доградба на системот и негово прераснување во реален и функционален капитализам.

Бескрупулозната трка по профит и неурамнотеженост во вреднувањето на трудот, како резултат на моралната неодоговорност на мала група луѓе, ја наметна потребата од создавање нормативни рамки од страна на државата за тоа што е морално, а што неморално при вреднувањето на трудот. Стана сосема јасно дека пазарните механизми немаат влијание врз моралното однесување спрема трудот. Разбудената критичка свест кај луѓето се должи пред се на фактот, што големите политички битки, како оние за демократијата, досега не се водеа на полето на економијата. Глобалната криза доведе до зачестени барања за таканречена „социјално-пазарна економија“, „социјални права на граѓаните“ или за „праведно општество“.

Доколку повнимателно се анализираат последиците од глобалната криза, ќе се види дека и натаму сметките главно ги плаќаат, истите општествени слоеви.

Социоекономската слика за Македонија во овој момент е, армија незадоволни и невработени луѓе, наспроти мала група транзициски добитници. Некаде во средина се оние неутралните или оние што се вработени во јавниот сектор и пензионерите кои сепак се поблиску до тарнзициските грубитници. Значи, таканаречената средна класа на граѓани, едноставно не

постои во Македонија. Ги нема оние кои според сите економски закони треба да бидат носители и двигатели на развојот на македонското општество. А неа всушност ја сочинуваат луѓето што можат да си ги дозволат она што им треба но, никогаш немаат премногу или им е неопходно, се разбира според теоријата, но во реалниот живот во Македонија тоа не постои.

Традиционалната поделба на висок, среден и низок слој (сталез) очигледна е погрешна претстава за социјалната стратификација на македонското општество, зашто реалноста упатува на нешто друго. Во Македонија практично постојат елити, сиромашен сталез и невработени или според традиционалната поделба, средната класа во Македонија е исклучена.

Македонската средна класа (ако така може да се нарече) ја сочинуваат граѓани кои живеат на кредит, возат автомобил постар од 10 години, младите брачни двојки живеат со родителите бидејќи за да купат стан мора да штедат дури 20 години кога и практично ќе престанат да бидат млади. На одмор одат со полни багажници намирници за да можат да го платат својот престој на море или езеро. Со месечната заработка може само да ги платат сметките за комунални трошоци и да ги задоволат егзистенцијалните потреби. Јазот меѓу богатите и сиромашните е се поголем, богатите стануваат побогати а сиромашните псиромашни.

Огормниот број сиромашни граѓани, воглавном се припадници на осиромашената работничка класа од претходниот систем. Се потпираат претежно на физичка работа а од високата или средна класа се разликуваат во пристапот до економските добра, образованието и културните интерси. Не поседуваат капитал туку само сопствената сила како капитал.

Невработените пак се исклучени од процесот на трудот и тие едноставно се само социјална категорија.

НСДП смета дека Македонија во овој момент не смее да се откаже од храбри и темелни решенија што отстапуваат од демагогијата на десницата и нејзиниот популизам, од пропагандните трикови и недостаток на храброст за правење на болни и неопходни реформи. Можеби проблемот е во фактот што во 98% од македонските фирми, сопственикот на капиталот (парите) е и менаџер, па неговата одговорност се поистоветува со ризикот да го загуби капиталот. Само 2% од фирмите во Македонија имаат менаџерски тимови кои и поради лоши резултати, можат да бидат сменети.

Сопствениците имаат се помалку пари за намирување на обврските кон државата. Нарачките од странство се намалуваат, производството опаѓа работниците се почесто се опуштаат од работа а нема никакви најави дека состојбата ќе се подобри. Се поизвесно е дека кризата нема да не напушти туку напротив се заострува. Државата не ги намалува трошоците за своето работење и не се раздолжува со фирмите.

Со измени на работното законодавство, власта целосно ги обесправи работниците и практично го укина синдикатот како единствена нивна, каква таква потпора. Правдањето на владата дека тоа се чини со цел подобрување на бизнис климата се покажа како погрешна. Се покажа дека намалувањето на работничките права воопшто не е поврзано со економски просперитет на земјата, туку со зголемување на социјалните разлики и намалувања на животниот стандард на работниците.

Со транзицијата кон пазарното стопанство, македонската државата им го сврте грбот на работниците и на другите што живеат од сопствениот труд. Сопствениците на парите неосновано брзо се богатат и максимално го девалвираат трудот.

НСДП не сака да се мири со деградирањето на работниците и со нивниот катастрофален општествен статус. Доколку тој

тренд продолжи, ќе се доведе во прашање опстанокот на македонското општество.

Раководени од идејата за конкретен придонес, нудиме нов пристап во решавањето на некои политички и економски прашања, приоритетни за кмакедонската држава и македонското општество. Нудиме идеја за надминување на конфликтот меѓу парите и трудот. Идеја која во многу ќе придонесе за надминување на економската и социјалната беда со која се соочуваат мнозинството граѓани во Република Македонија. Предлагаме во нашето работно законодавство да се вгради нов модел на работни односи и организација на работа.

За подобрување на општествениот статус на работниците и валоризација на нивниот труд, предлагаме негово прифаќање како партнер на парите, преку доизградба на системот и негово прераснување во реален, целосен и модерен капитализам.

Лошата економска положба и големата невработеност ги принудува работниците да работат за ниски плати. Работникот, објективно нема можност за избор при вработувањето. Соочен со сопствената инфериорна позиција, принуден е да прифати секаква работа, дури и под сопствено човечко достоинство, бидејќи работодавецот во секое време може да се ослободи од него со изговорот - доколку не си задоволен, можеш да си одиш !

За таквиот статус на работникот придонесува и фактот што ниту Владата, ниту асоцијациите на работодавците не се подготвени и немаат интерес да се утврди најниската плата во земјата и да профункционира социјалниот дијалог и трипартитноста. Третиот партнер - Синдикатот, практично е партизиран и атрофиран.

Според податоците на Државниот завод за статистика, од околу 630.000 вработени, само 146 000 имаат надпросечни примања (околу 20 000 денари), додека 484 000 вработени се подпросечна заработувачка. Околу 29% (550 000) граѓани живеат во услови на сиромаштија. Најсиромашните (колу 10%) од домаќинствата, принудени се месецот да го преживеат со само 5.500 денари. Најголемиот дел од населението живее со плата од 200 евра, а социјална помош примаат над 50.000 семејства.

Во услови на огромна понуда на работна сила, трудот е платен само по цена на пазарот на трудот, а единствено парите имаат третман на капитал во системот што го прифативме и го градиме врз пазарни законитости. Организатор на работата, секогаш се парите, односно нивните сопственици, а трудот во таквиот систем е само пазарна категорија - стока на пазарот. Трудот се остава на страна, како дак не е важен елемент во организирањето и изведувањето на процесот на работа и создавањето профит. Значи имаме капитализам, само врз основа на пари.

Во функционирањето на таквиот систем имаме противење само на еден од факторите - трудот.

Огромниот број капиталистички теоретичари, тврдат дека, трудот има само пазарна цена, но нема вредност, а само парите се чинител што има вредност и само тие може да имаат својство на капитал.

Проблемите со кои се соочува современиот капитализам, на глобален план, полека но сигурно ја демантираат оваа теза.

Штрајковите и другите видови на противење, најчесто се израз на барањето и трудот да биде признаен, односно вреднуван како капитал. Значи трудот не ја прифаќа плоложбата во која е ставен без своја воља, туку наметната со сила. Независно

што штрајкоте е легално и легитимно средство за остварување на определени права, за успешно функционирање на системот, тој може да биде само преодно решение.

За подобро да бидат поставени односите и попродуктивно да функционира системот, неопходно е работникот да го добие заслуженото место - да биде партнер во работата, а не стока или средство. Само својството на капитал му овозможува таков статус.

За таков пристап во уредување на односите, потребен е и нов модел на организација на работата, кој се темели врз доброволна основа меѓу двата партнера - сопствениците на парите и сопствениците на трудот.

За профункционирање на новиот модел на организација на работата со негово вградување во системот, неопходно е донесување на нови или измена на постојните закони за работни односи, за данок на добивка, за сметководство (еднообразно водење) за распределба на добивката и покривање на загубата и други закони и подзаконски акти.

Во услови на владеењето на стоковно-парични односи, не е можна изградба на поинаков општествен систем, освен капиталистичкиот. И покрај толку поминати години капиталистичкиот систем се уште се наоѓа во фаза на својот спонан израз. Се уште не се остварува и изразува како логичен, целосен, исполнет и подготвен да продуцира стабилни општествени односи.

За да биде функционален капиталистички систем, нужно се наметнува потребата од нов модел на организација на работата во кој трудот и праите же имаат својство на капитал, што подоразбира, право на учество во чистата печалба, но и обврска за прифаќање на ризик во случај на загуба во работењето на компаниите.

Континуираното противење на трудот, изразено во штрајк или друг вид на противење, укажува на потребата од доизградување на системот. Од само паричен, системот да премине во паричен и трудот капитализам. Тоа ќе доведе до нов квалитет на односите меѓу трудот и парите, како подеднакво важни елементи во организирањето и изв едувањето на работа. Заслугата и на двата елемента е мерлива како вредност. За трудот тоа се содржи во остварените плати, а за парите во росечно користење на парите.

Од капиталниот однос произлегуваат права и обврски. Правата се состојат во учество во делбата на чистата печалба, а обврските во покривањето на загубата. Можноста за капитален однос само во рамките на нивните залуги не предизвикува а противење кај ниту еден од нив.

Значи, новиот модел на организацијата на работа не подразбира нов општествен систем. Туку доизградување на веќе постојниот, со елементи кои ќе му овозможат продукција на поквалитетни односи, бидејќи во услови на владеење на стоково-парични, не е можна изградба на поинаков општествен однос освен капитализмот.

Со таков модел на организација на работата, ниту еден од чинителите не губи, напротив двата добиваат. Се зголемува интересот спрема работата, се опдобрува односот спрема средствата за работа и спрема сопствениците на трудот и парите, доаѓа до укинување на експлоатацијата и на наемништвото и слично.

Од промената на односите, реално е да се очекуваат подобри резултати од работниците, богатење и на трудот и на парите, а со тоа и поголеми можности за инвестирање и отворање нови работни места.

Тешко може да се говори за функционален систем, доколку не се темели врз двата столба што ја сочинуваат работата. Дури кога станува збор за организирање на работата и од самиот сопственик на пари, кој не ангажира туѓ труд, и тука станува збор за капитален однос при работата, бидејќи се ангажираат пари и труд.

Трудот всушност, се противи затоа што е оставен само во рамките на пазарот на трудот и нема можност да биде учесник во крајниот резултат, било тоа да е чиста печалба или загуба. Крајниот резултат е резултатот на пазарот, каде што доаѓа до конечно признавање на авредноста на трудот и на парите. Ако трудот е нужен за организирање и изведување на работата, тогаш природно е, резултатот што го признава пазарот, да биде и негова заслуга, а не само на парите.

Значи да се организира процес на работа, потребни се пари и труд. Тоа се елементи со помош на кои се остварува работата и се воспоставуваат стоквнопаричните односи. Купување поради продавање е пазарна фаза, додека фазата на производство или услуги претставува меѓуфаза, т.н. трудова фаза. Купувањето преставува прва фаза или прв пазар, а продавањето втора фаза или втор пазар. При продажбата всушност се продава куповната цена на парите, основицата на купените пари како супстанца на производот или услугата и на куповната цена на трудот.

Специфичноста на самиот процес е што предмет на продажбата кај трудот е самиот труд, како потенцијална способност за вршење на работа. Но, со продажбата на трудот не се продава и самиот човек. Во моментот на продажбата на трудот, не е присутен материјален израз на вредноста, како предмет на продажба. Значи самиот труд има вредност, а тоа се: човековиот труд и неговата цена. Кога веќе трудот произ-

легува од човекот а човекот на свесен начин врши продажба на својот труд, во тој момент, трудот од апстрактен се претвара во материјален. Трудот поради својата природа, при продажбата не преминува веднаш и во целост кај купувачот, туку неговото користење купувачот го изведува постепено со помош на сопственикот на трудот - човекот.

Материјалното претставување на трудот се состои во резултатот од работата, преку остварената плата како трошок, која влегува во продажната цена. Истото важи и за парите. Остварената плата, претставува трошок, без оглед на тоа дали е исплатена. Цената на парите и цената на трудот, всушност претставуваат остварен резултат, односно збирот на платите и каматата за определен период, го претставуваат остварениот резултат до таа висина која што пазарот ги признава со продажбата на нивните производи и услуги.

Суштината на функционирањето на овој модел на организација на работата, се состои во тоа што трудот и парите имаат свои сопственици. Пазарниот однос се формира на начин што, за парите се договара можна камата, а за трудот можна плата. За да влезат во капитален однос, потребно е да имаат право на печалба и да прифатат ризик во случај на загуба. Утврдениот клуч за правото на учество во печалбата и обврската за покривање на загубата, за парите е нивното просечно користење, а за трудот остварената плата. Извор за покривање на ризикот од загуба, за парите е остварената камата и натаму вложените пари, додека за трудот остварената плата.

За покривање на евентуалната загуба, се формира таканаречен Фонд за ризик кој се алиментира на товар на каматата кај парите и од остварените плати во текот на годината кај трудот. Висината на процентот на издвојувањето се утврдува

со договорот за работа. Вкупната сума не смее да излегува надвор од границите на гарантираната плата, утврдена со договорот меѓу социјалните партнери.

Цената на трудот и парите практично е суштина на својството на трудот како капитал. И парите и трудот се купуваат на пазар.

Парите се купуваат на пазарот на пари, а трудот на пазарот на труд. Со купените пари се купуваат потребните стоки на пазарот за стоки, а со нивна помош, пак, се создава производ или услуга наменети за пазар. Од продажбата на тие производи и услуги се подмируваат сите материјални трошоци и давачки и се покрива цената на трудот и парите.

До формирањето конечна цена, трудот и парите поминуваат низ два дела од пазарниот однос, прв пазар или првиот дел купување и втор пазар или продавање.

Првиот пазар практично претставуваат фиксните трошоци кои не можат да се менуваат, бидејќи нивната цена е платена на некој друг кој не е учесник во работата. Резултатот од работата зависи исклучиво од тоа во која мера пазарот ја признава нивната цена. Конечната цена се формира на вториот пазар (крајниот пазар) и зависи од остварениот резултат на ниво на пресметковен период.

Во постојниот модел на организација на работата не се остварува капитален однос на трудот, додека со новиот се остварува капитален однос, кој содржи право на учество во печалбата, но и обврска за прифаќање на ризик во случај на загуба.

Постојниот модел на организација, имплицира принуда и агресивен однос и од двете страни. Од страна на сопствениците на трудот, поради тоа што не превземаат ризик, а бараат учество во печалбата, додека сопствениците на парите

сакаат да ја присвојат целата печалба. Еден од начините за ублажување на конфликтот е легализацијата на штрајкот, со што трудот честопати на посреден начин, учествува во печалбата, преку покачување на платите, независно што тоа не е во согласност со резултатите од работата.

На друга страна пак и сопствениците на парите трпат огромни штети поради тоа што, за време на штрајковите не се работи, доаѓа до оштетување на средствата, повреда на сопственоста и сл.

Очигледно дека штетата е присутна и на двете страни. Доколку се прифатат како рамноправни партнери, проблемите сериозно ќе се намалат. Сопствениците на парите ќе дозволат трудот да учествува во чистата печалба, а трудот пак од своја страна ќе го прифати ризикот да учествува во покривањето на евентуалната загуба.

Во нови услови кога трудот остварува капитален однос, полека но сигурно ќе исчезнат и експлоатацијата и наемниот однос на трудот. Својството на капитал на трудот, подразбира, отстапување на дел од правото на капиталот што го имаат парите, во полза на трудот.

Самиот факт што парите и трудот се согласуваат да ги делат последиците од конечниот пазар, само по себе значи дека, причини за експлоатација и наемниот однос повеќе не постојат. Почетната цена на трудот и натаму е условена од пазарот, но сега не е конечна, туку е зависна од вкупниот резултат, што ќе биде остварен на конечниот пазар.

Се разбира дека на овој план се можни манипулации во полза на парите, со формирање пониска почетна цена на трудот, на пазарот на трудот поради огромната понуда на работна сила. Но работите може да се свртат и во полза на трудот, доколку нема доволна понуда на квалитетна работна сила.

Заради обезбедување рамнотежа, баланс, во односите, неопходна е интервенција на државата преку колективното договарање за најниската цена на трудот.

За подобро разбирање на капиталниот однос и особено за профункционирање на новиот модел на работата неопходен е одговор на низа прашања од типот: што ако сопственикот на парите престане со работа, во кој период се утврдува конечниот резултат, како се определува учеството на оние вработени, кои биле на работа краток период дали утврдениот резултат нема да крие можност за измама, дали таквиот начин на работа мора да биде јавен и регулиран со пропис или само со договор за работа, каков третман треба да има капиталниот однос – задолжителен или доброволен и сл.

Легитимно се поставува и прашањето, од кои извори трудот ќе црпи ресурси за покривање на загубата и дали ако загубата е поголема, може да се навлегува во најниската цена на трудот што ја утврдуваат социјални партнери?

Природно е во услови на капитален однос, од остварената плата, да се депонира определен процент во фондот за ризик, кој во случај на загуба би бил употребен. Притоа гарантираната цена на трудот во никој случај не смее да се доведе во прашање. Таа цена претставува нешто што е нужно за репродукција на трудот, односно животот. Во таков случај, ризикот за покривање на загубата, останува обврска на парите, односно сопствениците на парите. Или речено поинаку, кога се работи со најниска цена на трудот, нема обврска за издвојување во фондот за ризик.

Преминот кон новиот модел на организација на работата нема да предизвика сериозно оштетување кај сопствениците на парите. При самиот премин (на почетокот) тоа можеби и ќе изгледа така, со самиот факт што, за сопствениците ќе остане

помал дел од печалбата. Меѓутоа во наредните години, резултатот ќе биде значително подобар и загубеното ќе се надомести а профитот ќе расте бидејќи суштината на капиталистичкиот систем лежи во распределбата. Доколку побрзо се сфати дека основниот проблем на капиталистичкиот систем лежи во неправилната и неправедна распределба, новиот модел на организација на работа ќе заживе многу побрзо.

Потребно е да се сфати нужноста од вклучувањето на трудот во распределбата на конечниот резултат, а не негово останување со цена од пазарот на трудот. Во спротивно, сопствениците на пари сè повеќе ќе се богатат на сметка на трудот, бидејќи пазарната цена на трудот секогаш е пониска и е еднаква на сиромаштијата. Тоа е така, бидејќи природно или вештачки, понудата на трудот секогаш е поголема од побарувачката, додека огромната разлика (заработувачка) се третира исклучиво како заслуга на парите.

Трудот како стока, гледано од суштински аспект, не е ист како и другите видови на стоки. Другите се предмети - објекти, а трудот е апстрактен но произлегува од субјект, и не е логично на таков вид на стока несразмерно многу да се заработува. Доколку пазарот ја признае разликата (од просечната до пониската) односно, има позитивно остварување, тоа значи дека печалбата произлегува и од трудот.

За разлика од другите стоки, кај трудот како стока, се работи за субјект кој е поврзан со остварување на цена од која директно му зависи животот на човекот.

Појавата на новиот модел на организација на работата, не значи суспензија или противење на натамошно опстојување на постојниот модел на организација на работата. Дури е пожелно и двата модели на организација да функционираат со цел да дојде до израз целосната слобода и на сопствениците

на парите и на сопствениците на трудот. Самиот натпревар меѓу нив, ќе има позитивно дејство и ќе доведе до демократско однесување и во сверата на работното организирање и подинамичен развој на општеството до остварување на конечната цел - општество на благосостојба, во кое на преден план ќе биде човекот и неговите права и слободи. Хумано општество, ослободено од експлоатација и насилство, во кое ќе дојдат до израз креативните способности на секој поединец, како креатор на својата иднина и судбина.